
Sikertelen perből *Különös házasság*^{*} Petrasowszky Anna^{**}

---

1. Regény és valóság

Egy még nem is nagyon megsárgult krónika után írom ezeket a dolgokat, úgy amint következnek. Annyira biztosak és hívek az események egyes főadatai, hogy a neveket se tartom szükségesnek megváltoztatni és semmi címét, semmi írói arabeszket nem teszek hozzá. Az, aki a naplójában följegyezte e történetkét, sohase szokott hazudni másoknak se. Hát még saját magának miként hazudott volna? Igaz hát minden sora. Miért rontsam én el nem igazra? Így kezdődik Mikszáth Kálmán: Különös házasság című regénye (1900).¹

Az 1810-es években játszódó regénybeli cselekmény szerint gróf Buttler János a barátjával, Bernáth Zsigmonddal együtt szünidőre tér haza a sárospataki kollégiumból. Otthon a fiatal gróf megkéri szerelme, Horváth Piroska kezét, akinek apja áldását is adja az egybekelésükhöz. A kollégiumba visszamenőben a két diák betér Döry István báróhoz Röszkére, aki még aznap éjjel a kastélyban erőszakkal arra kényszeríti Buttler grófot, hogy feleségül vegye a lányát, Döry Máriát, akit a katolikus plébános titokban teherbe ejtett, így az esküvővel a kívüljárás előtt elleplezhetővé válik a lány vétke. Kiszabadulva Buttler azonnal pert kezdeményez az egyházi bíróságon kényszerítésre hivatkozással a házasság érvénytelenné nyilvánítása iránt. Báró Döry hamis tanúkkal igazolja, hogy Buttler gróf szabad akaratából vette feleségül a lányt. A per évekig elhúzódik, míg végül annak érdekében, hogy a plébános szerelmi botránya miatt ne essen folt az Egyház tekintélyén, a bíróság a házasságot érvényesnek nyilvánítja, ezzel megakadályozza, hogy a katolikus Buttler János feleségül vehesse Horváth Piroskát – hiszen a katolikus egyházjog nem ismeri a házasság felbontásának intézményét, az érvényes házasság megléte kizárja az újabb házasságkötést. A regénybeli

---

^{*} A tanulmány a Miskolci Egyetem Jogtörténeti és Jogelméleti Intézete és az MTA Miskolci Területi Bizottságának Jogtörténeti és Jogelméleti Munkabizottsága által rendezett a miskolci egyetemi szintű jogászképzés 35. jubileumi tanévének alkalmából megrendezésre került „*Híres történelmi perek*” című országos tudományos konferencián elhangzott előadás bővített változata.

^{**} Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Tanszék.

¹ Mikszáth a *Pesti Napló* 1904. november 8-i számában is megerősítette, hogy a regényben „a fődolgok [...] mind a valósághoz híven vannak leírva. A legfontosabb, az esküvői jelenet valóságos fotográfia.” A regény először a Pesti Hírlap tárcarovatában jelent meg az 1890. áprilisi 22-i évfolyamban, majd később folytatásokban, Horváth Attila: Mikszáth Kálmán „különös” házassági históriája, In: Iustitia kirándul, Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből, Szerkesztették: Fekete Balázs, H. Szilágyi István, Kőnczöl Miklós, Szent István Társulat, Budapest 2009. (a továbbiakban Horváth Attila) 54-58. o.

konfliktus lezárása rejtélyes: Buttler gróf Bécsben meghal, temetését otthon meg is rendezik, ám a gróf tisztartója a temetés után négy szemközt elmondja Buttler titkárnak, hogy előző éjjel ő felnyitotta a koporsót, és nem volt benne Buttler János holtteste. Ezt követően Horváth Piroska is nyomtalanul eltűnik, és az író sejtetni engedi, hogy a szerelmespár boldogan él egy távoli országban. A regény utolsó tételmondata: „*Csak a békák brekegik néha a közeli mocsarakban: Urrak a papok! Urrak a papok!*”²

A regény témájához apropóul szolgált a polgári házasságról szóló, nagy vitát kiváltó 1895. évi XXXI. törvénycikk,³ amelyet kormányparti országgyűlési képviselőként maga Mikszáth is támogatott.⁴ Már a regény megjelenésének idején a sajtóban szemére vetették az írónak, hogy egyházellenes propagandisztikus mondanivalójának hirdetése érdekében Buttler János házassági perét a végletekig eltorzítva adta elő.⁵

A valóságban a heves és könnyelmű természetű gróf Buttler János (1773-1845) – aki sohasem volt a sárospataki református kollégium joghallgatója⁶ – 18 évesen 1791-ben Sályban, báró Eötvös Ignácéknál⁷ ismerkedett meg annak unokahúgával, gróf Döry Gábor lányával, gróf Döry Katalinnal (1773-1852).⁸ Az 1792. év

² Gróf Döry Ferenc: Gróf Buttler János Házassága, 1931, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. (a továbbiakban Döry Ferenc) 4-6. o., Döry Ferenc (1875-1960) jogász, levéltáros, 1932-1934 között a Magyar Országos Levéltár megbízott főigazgatója, jogtörténészként a magyar közjog történetének kutatója, a Magyar Kultúra című folyóirat szerkesztője, aki a Döry család leszármazójaként levéltári és családi dokumentumok alapján dolgozta fel gróf Buttler János és gróf Döry Katalin házassági pereit. Magyar Nemzeti Levéltár http://mnl.gov.hu/mnl/ol/dory_ferenc

³ Vö: Koncz Ibolya Katalin: *A polgári házasságról szóló törvényjavaslat vitája a képviselőház előtt*, In: Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI.. 55-66. o. 2013.

⁴ A polgári házasságról szóló törvényjavaslat tárgyalása kapcsán 1894-ben Mikszáth Kálmán így írt a polgári házasság eszméjét aktívan védelmező Wlassics Gyula parlamenti felszólalásáról: „*A mai nagy beszédjében (a szó szoros értelmében nagy beszéd), a polgári házasságnak különösen a kötelező formáját olyan nagy tudással, annyi szónoki erővel, retorikával, logikával tudta kiemelni, hogy a Ház azon ritkán ért sikereket egyikében gyönyörködhetett, melyek az új államférfiúi érzését jelentik*”. Mezey Barna: *Wlassics Gyula, a büntetőjog és a bűnvádi perjog professzora* In: Wlassics Gyula és kora, Zalaegerszegi füzetek 8. Zalaegerszeg 2002, 67. o. Pesti Hírlap 1894 február 21., Mikszáth Kálmán: *Cikkek és karmolatok*. Mikszáth Kálmán összes munkái, 83. kötet, Budapest 1988, 207-208. o.

⁵ Bosits Gábor kúriai bíró a Vasárnapi Újságban *Gróf Buttler János házassága* című cikkében, amelyet „*Egy történetbuvár*” aláírással jegyzett felszólította Mikszáthot könyve visszavonására (Vasárnapi Újság 1904. 14. szám 51. évf. 218-220. p.), vö: Ágotha Tivadar: A „Különös házasság” 1951-ből nézve, http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/AT_hit_33.html (2017.03. 02.). Dr. Döry Ferenc 1931-ben kiadott Gróf Buttler János házassága című könyvében hiteles okiratokkal bizonyítja Mikszáth állításainak valótlanágát. Itt most nem térünk ki arra az irodalomtörténeti vitára, hogy Mikszáth mennyire lehetett tudatában annak, hogy valótlanágokat állít, esetleg milyen mértékben „vezethette meg” informátora, Bernáth Dezső. Erről részletesebben Horváth Attila 54-58. pp., továbbá Mikszáth Kálmán írói szabadságáról bővebben Pásztor Emil: *Gróf Buttler János „különös házassága*” In: Magyar Szemle, Új folyam VIII. 7-8. szám, 1999.

⁶ Buttler katolikus volt, és pláne nem lehetett iskolatársa a regénybeli Bernáth Zsigmondnak, aki a valóságban 17 évvel volt fiatalabb nála, Buttler házasságkötésének idején még csak 1,5 éves gyermek. Döry Ferenc. 9. o. és Horváth Attila 57. o.

⁷ Báró Eötvös Ignác (Sály, 1786 – Velence, 1851) a későbbi reform- és kiegyezéskori államférfi báró Eötvös József nagyapja. Szinyei József: Magyar írók élete és munkái II., Budapest, Hornyánszky, 1893. <http://mek.oszk.hu/> (2017.03.19) (a továbbiakban Szinyei József)

⁸ Hőgye István: Girincs község története, Kiadja: Girincs Község Önkormányzata, Girincs, 1999. (a továbbiakban: Hőgye István) 113. o.

farsangján gyakran látogatta meg Egerben a lánnyal együtt ott tartózkodó Eötvösöket, és kinyilvánította előttük házassági szándékát. Még azokban a hetekben báró Eötvössel együtt felkereste a leány szüleit, és megkérte a lány kezét. A szülők beleegyezésüket adták a házasságkötéshez. Az eljegyzés 1792. május 31-én történt Pesten. Ennek során házassági szerződést is kötöttek, amelyben Buttler gróf kijelentette, hogy Döry Katalint „*Isten eő Szent Fölsége vezérlése mellett szabad akaratombul és egyenes szívbeli indulatomtól viseltetvén*” jegyezte el, s 10.000 rajnai forint kötbért állapítottak meg arra az esetre, ha a házasságtól valamelyik fél elállna. A szerződést tanúként báró Splényi János, Péchy Gábor szeptemvir és Bernáth József táblabíró írták alá. Az okiratot utóbb Heves vármegye jegyzőkönyvébe is bevezették.⁹

Mivel atyja – aki egyébként a házasságkötést ellenezte – egy hónap múlva elhunyt, a 19 éves gróf kérvényezte Heves és Külső-Szolnok vármegyétől, hogy vagyonának gondnokaként rendeljék ki számára Fáy Bertalan alispánt, amely meg is történt.

1792 augusztusának elején gróf Buttler János meglátogatta Döryéket girincsi birtokukon, és elhatározták, hogy az esküvőt sürgősen megtartják. A korabeli egyházjog szerint a házasságkötést az erre irányuló szándék három egymást követő vasárnapi vagy ünnepnap ki hirdetésének kellett megelőznie a házasulandó személyek lakóhelye szerinti plébániákon.¹⁰ Jelen esetben az esemény meggyorsítása érdekében a girincsi plébános hajlandó lett volna a következő vasárnapokon kívül a közbeeső augusztus 10-ei Szent Lőrinc napon is hirdetni, mivel az a korábbi egyházi rendelkezések szerint hajdan kötelező ünnepnap volt, a Buttler lakóhelye szerinti erdőteleki plébános azonban – szabálytalannak tartva – ebbe nem ment bele, ezért Buttler az egri püspökhöz fordult a ki hirdetés alóli felmentés végett.

Gróf Eszterházy Károly püspök azonban nem látott okot a felmentésre, egyúttal – attól tartva, hogy a fiatal gróf meggondolatlanságot követ el, – levélben tudakolta tőle, hogy a házasságkötésről kikérte-e vagyongondnokának a véleményét.¹¹ Majd pedig augusztus 11-én arról is rendelkezett, hogy amíg Fáy Bertalan gondnok írásos beleegyezését nem adja a házasságkötéshez, a templomi ki hirdetésekre nem kerülhet sor. Emellett elküldte Erdőtelekre báró Fischer István

⁹ Döry Ferenc 12-13. 128. , Gróf Buttler János és gróf Döry Katalin házassági szerződése, Pest, 1792 máj. 31. Heves vármegye levéltára, Protocolum In et Extabulationum 1794-1798. 13-14. l.. A házassági szerződés szövegét és az arról készült fénymásolatot közli Hőgye István.113. o.

¹⁰A Trienti Zsinat 1563 november 11-én kiadott „Tametsi” kezdetű dekrétumában írta elő kötelezően a házasságkötési formát, így a házassági szándék háromszori ki hirdetését: „*antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parrocho tribus continuis diebus festivis in ecclesia inter missarum solemnia publice denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum* „J. Alberigo – J.A. Dosetti – P-P. Joannou – C. Leonard – P. Prodi (ed.) with H. Jedin: Concilium Tridentinum, Sessio XXIV (11 nov.1563), Canones super reformatione circa matrimonium Caput I. Conciliorum oecumenicorum decreta, Bologna, Istituto per le scienze religiose, 1973. (a továbbiakban J. Alberigo – J.A. Dosetti – P-P. Joannou – C. Leonard – P. Prodi (ed.) with H. Jedin) 258. o.

¹¹ „*Méltóságos Gróf! Sem szükségét, sem elegendő okát nem látom, hogy a szokott három hirdetésben dispensáljak kívánsága szerint [...] ily nagy dologban, minémű a házasság, curatorának tanácsával éljen [...]*” Gróf Eszterházy Károly 1792. augusztus 9-i levele Buttler Jánoshoz, közli Döry Ferenc, eredetije gr. Buttlerné hátrahagyott hagyatékaiban, Döry Ferenc 15. o.

kanonokot, hogy lebeszélje Buttler a házasságról, ez azonban nem vezetett eredményre.

Buttler augusztus 11-én levélben kérte leendő apósát, járjon közben a püspöknél a kihirdetés ügyében, mert őt a házasságkötési szándékától senki el nem térítheti. Gróf Döry Gábor másnap levelet írt a püspöknek a kihirdetés engedélyezése érdekében, de a püspök hajthatatlan maradt. Buttler és Döry augusztus 15-én közösen keresték fel Gesztelyben Fáy Bertalant, és kérték, járuljon hozzá a házassághoz. Fáy azonban ezt elhárította, és a gróf fiatal korára való hivatkozással azt tanácsolta, hogy várjanak még két évet az esküvővel. Másnap Buttler szenvedélyes hangvételű levelet írt Fáynak, melyben kijelentette: „[...] oly eltökélt szándékom gróf Döry Katalint elvenni, hogy attul se tanács, se erő, sem adomány, se gazdagság, se szépség el nem vonhat. [...] Ez nem hirtelen dolog, majdnem esztendeje, hogy fontolom [...] M]entül előbb össze adassunk, mivel addig én Girincsről egy lépést sem teszek, míg egy vagy más módon össze nem szövetkeztetünk. Édes Consiliarius uram, ez olyan dolog, az melyben kár csak bele szólani ellenkezőképpen, mert csakugyan meglesz, és mentül nagyobb az ellenkezés, annál nagyobbban vonzik az én szívem mátkámhoz [...]”¹²

Egyidejűleg Buttler írt az egri püspöknek is, melyben felháborodását fejezte ki amiatt, hogy az ő „szabad személye” „erőszakosan és törvénytelenül tractáltatik”, „igaz és istenes kívánsága” „be nem teljesítetik”, és a püspöknek is kijelentette: „innen addig egy lépést se távozok, míg egy vagy más módon az anyaszentegyház törvénye szerint jegyesemmel össze nem fogunk szövetkezni”. Írt az erdőteleki plébánosnak is, hogy a püspök rendelkezése ellenére is tegye meg a kihirdetést, az azonban türelemre intette őt. Gróf Eszterházy Károly püspök augusztus 17-i válaszlevelében visszautasította Buttler vádaskodásait, és végül is megadta az engedélyt a girincsi plébánosnak az esketésre. 1792. augusztus 20-án délelőtt a girincsi katolikus templomban került sor az esküvőre a falu népének színe előtt, de a Buttler és Döry rokonság nélkül. Másnap – miután Sályon előbb még felkeresték báró Eötvöséket, – ünnepélyes keretek között, muzsikaszóval vonult be az ifjú pár Erdőtelekre.¹³

2. A feleség pereskedése anyagi helyzetének rendezése érdekében

A fiatal házasok élete azonban hamar megromlott a kölcsönös féltékenykedésekből¹⁴ eredő veszekedések miatt. Gyermekük halva született. Két évvel a házasságkötés után a grófnő elköltözött férjétől, de kisvártatva szerette volna visszaállítani házassági életközösségüket, amelyről azonban a férje hallani sem akart. Ezért a feleség keresetlevelet adott be az egri püspöki székhöz,

¹² Döry Ferenc 17. o.

¹³ Döry Ferenc 19-20. o., Gr. Eötvös Ignácné nyilatkozata (1827. jún. 4.) In: Vasárnapi Újság 1904. 14. szám 51. évf.. 219. l.

¹⁴ A feleség azzal gyanúsította meg férjét, hogy viszonyt folytat Nagy Zsuzsanna nevű komornájával, a férj pedig szemére vetette feleségének, hogy a tudta nélkül találkozgat korábbi szerelmével, a kalandor hírében álló Szirmay Józseffel. Döry Ferenc 20. o.

melyben kérte az egyházi bíróságot, kötelezze férjét arra, hogy őt visszafogadja és tisztességes háztársáránt éljen vele, ellenkező esetben adja ki a hozományát, és gondoskodjon illő eltartásáról. A keresetlevélre válaszként Buttler előadta, hogy felesége megszegte a háztársi hűséget, majd önként elhagyta őt, amelyre tekintettel elveszítette hitvesi jogait, ezért a férj nem kötelezhető a vele való együttélés visszaállítására, valamint hitbér vagy más vagyoni igények teljesítésére.

A per tárgyalása 1794. december 18-án kezdődött meg. A bíróság előbb megkísérelte kibékíteni a feleket, amelyre a grófnő hajlandónak is mutatkozott, a gróf azonban ettől ridegen elzárkózott. Mindkét fél tanúkkal kívánta igazolni a másik hűtlenségét és saját ártatlanságát. A püspöki bíróság azonban 1796. augusztus 8. napján hozott ítéletében arra az álláspontra jutott, hogy sem a grófnő házasságtörését, sem azt nem sikerült bizonyítani, hogy a gróf üzte volna el otthonról a feleségét. Mivel azonban a grófnő ezt követően és a per során is végig hangoztatta hajlandóságát a visszaköltözésre és a háztársi szeretet és hűség megőrzésére, ezért a bíróság kötelezte gróf Buttler Jánost feleségének visszafogadására, s mindaddig, amíg ennek eleget nem tesz, felesége részére évi 1.800 rajnai forint tartásdíj megfizetésére.¹⁵ Buttler fellebbezett az ítélet ellen, de végül – hosszas huzavona után – visszavonta fellebbezését, és megegyezett feleségével a tartásdíj-fizetésről.¹⁶

1801 júniusában azonban – hét évi különélés után – a gróf mégiscsak visszafogadta feleségét a Párdányi házába, akivel több, mint két évig ismét együtt élt. A házaspár között azonban újból egyre rosszabbá vált a viszony, míg végül a férj elzavarta házából az asszonyt. Újabb gyermekükkel a grófnő elvetélt.¹⁷

A felek megállapodtak abban, hogy ügyükben a *csanádi püspöki szék* mint választott bíróság döntsön. A bíróság 1803. december 20-i ítéletében megállapította, hogy a gróf engesztelhetetlen gyűlölettel viseltetik felesége iránt, ezért kizárt, hogy a grófnő a férje házához súlyos lelki és testi veszély nélkül visszatérjen. Így őket a bíróság végleges jelleggel ágytól és asztaltól elválasztotta, s a grófnőnek évi 2.500 Ft. tartásdíjat állapított meg.¹⁸

¹⁵ „Cum vero Comes R. C. nec paternis deputatorum consistorialium adhortationibus, nec praemissis Comitissae A. declarationibus suasibusque ejus et conjugem vero decentibus contestationibus, promissis ac ipsa veniae petitione attentis temere declaraverit se conjugem suam Comitissam A. amplius haud recepturum; ideo interea etiam, donec effectus praesentis sententiae subsequatur, Comitissae A. intertentionem adjudicari, eamque spectato partis utirusque statu, necnon pensatis ex una Comitissae R. C. facultatibus, parte vero ab altera omnibus Comitissae necessitatibus, huc intellecta ipsa etiam hatitatione, in annuis R. florenis 1800 defigi ac ad hos a die 24ta Febr. 1795 seu die factae a Comitissa A. coram deputatione consistoriali solennis delarationis sub NB. NB. attactae, quotannis statis temporibus Comitissae A. pendendos Comititem R. C. judicialiter adstringi, expensis processualibus hic locum non habentibus.” Az egri szentszék ítélete gr. Buttler János és neje válóperében, Egri Érseki Levéltár, Dóry Ferenc 130. o.

¹⁶ Dóry Ferenc 24-34. o.

¹⁷ Dóry Ferenc 41-47. o.

¹⁸ „nec spe ulla fundata affulgente, ut Comitissa, quamvis ad repetendas eades maritales paratissima, cum Comite tam indigna moliente citra animae et corporis praesentissimum discrimen uno uti eodemque contubernio valeat, eandem Comitissam a Comite Joanne Buttler conjugis suo quoad thorum, mensam et cohabitationem ea lege divortiar, se dandas Comitissam non receperit, eidem annuos 2500 florenos caeteroquin sub I. per ipsum oblatos in duobus terminis, quippe 1^a Decembris

Közben folytak a napóleoni háborúk, melyek magas inflációt gerjesztettek. Dőry Katalin újra és újra sikertelenül kísérelt meg egyezsége jutni férjével az egyre inkább elértéktelenedő tartásdíjának megemeléséről. 1812. július 15-én végül egyezés született a felek között, amelyben a tartásdíj összegét a váltócédulák árfolyamváltozásától tették függővé, a gróf megígérte elmaradásainak kifizetését, továbbá halála esetére biztosította a grófnő számára a törvényes özvegyi jogait. Ezek fejében a grófnő lemondott minden további követelésről férje egész életére vonatkozóan.

Mivel azonban mind az ország, mind pedig a grófnő pénzügyi helyzete folyamatosan romlott, a gróf pedig az egyezségben megállapítottakhoz képest is elmaradásokba esett, a feleség újabb egyezségi kísérletekbe kezdett férjével, sikertelenül. Így a grófné 1817 novemberében ismét beadta a keresetet a csanádi püspöki székhez a házassági életközösség visszaállítása, vagy a tartásdíj magasabb összegben való megállapítása iránt. A bíróság azonban 1818. február 10-én – arra való hivatkozással, hogy időközben Buttler János alperes Párdányból visszaköltözött Erdőtelekre – az 1803. évi ítéletében foglaltak megváltoztatására illetékességének hiányát állapította meg.¹⁹ A grófné – újabb sikertelen egyezkedést követően – 1818. június 11-én benyújtotta a keresetet az *egri érseki bíróságra*.²⁰ Ebben már a házassági életközösség visszaállítását, vagy a tartásdíj címén a gróf jövedelmeinek egyharmad részét, s valamelyik birtokon megfelelő lakást vagy helyette 800 forintot, továbbá hitbérként 30.000 forintot és perköltségének megfizetését követelte. Buttler gróf egyrészt arra hivatkozva kérte a kereset elutasítását, hogy a hatályos 1812. évi megállapodást a felek által közmegegyezéssel választott csanádi bíróság ítéletbe foglalta, másrészt mivel ő meg van győződve felesége hűtlenségéről, ezért a lelki üdvösségének veszélye nélkül nem fogadhatja vissza a feleségét, aki egyébként pazarló életmódot folytat, s az ő anyagi viszonyai sem teszik lehetővé a magasabb összegű tartásdíj fizetését. Emellett a gróf a bécsi udvari kancelláriához is folyamodott annak érdekében, hogy az egri érseki bíróságot, mint hatáskörrel nem rendelkezőt, zárják ki a perből. A kancellária felkérte az iratokat, majd Buttler kérését elutasítva visszaküldte azokat az egyházi bíróságra.²¹ Közben a felek ismételten megpróbáltak peren kívül megegyezésre jutni, amely azonban most sem járt eredménnyel csakúgy, mint az érseki bíróság békítési kísérlete. Így a bíróság 1819. október 5-én hozott ítéletében helybenhagyta a csanádi egyházi választott bíróság döntését az ágytól-asztaltól való elválasztásra, de csak ideiglenes jelleggel

---

et 1^a Junii quotannis dependere titulo intertentionis teneatur.” A csanádi püspöki szentszék választott bírósági ítélete, Egri Érseki Levéltár, 1818. évi per 2. sz. melléklet. Dőry Ferenc 130. o.

¹⁹ „Anno 1818, die 10. Febr. in sessione consistoriali deliberatum est: Eo ex allegationibus I [ncattus] Comitissae sufficienter patescente, quod primitiva ejusdem I. ad recipiendam Actricem Comitissam renitentia etiamnum perseveret, indubitatum manet illud, quod vigor quoque sententiae divortialis anno 1803. latae hodie dum perduet, ac forum istud nec ad praeattactae sententiae, nec ad vitalitii partis utriusque consensu ratihabiti atque usu roborati reformationem semet inmittere possit” Egri érseki levéltár, 1818. évi prt. 3. sz. mell. Dőry Ferenc 132. o. és 40-55. o.

²⁰ Az egri püspökség 1804-ben nyert érseki rangot VII. Pius pápa rendelkezése folytán. Horváth István: Az egri egyházmegye rövid története, Eger, 2015. Kiadó: Érseki Vagyonkezelő Központ 8. o.

²¹ Dőry Ferenc 50-59. o.

mindaddig, „amíg a Szentlélek kegyelme a férj szívét meg nem lágyítja”, valamint komolyan intette az akkor már 46 éves gróft, hogy vegye figyelembe Isten parancsát és házassági esküjét, és béküljön ki végre törvényes feleségével.

A csanádi egyházi választott bíróság döntését tehát – amely az ágytól és asztaltól való elválasztást véglegesen mondta ki – ebben a tekintetben az egri érseki szék megváltoztatta. Kötelezte továbbá a férjet az elmaradt tartásdíjhátralék, valamint a jövőre nézve évi 3.000 forint asszonytartás megfizetésére, a grófnő egyéb igényeit azonban elutasította.²²

A komoly adósságokkal küzdő grófnő az ítéletet megfellebbezte. A másodfokon eljáró *esztergomi prímási bíróság* 1820. szeptember 20-án hozott ítéletével az egri érseki bíróság ítéletét megváltoztatta, és a tartásdíjat a férj jövedelmének egynegyed részében állapította meg, kötelezte a gróft az elmaradt tartásdíjak és a feleség részére 1.500 forint perköltség megfizetésére, valamint meghagyta a feleség jogát arra, hogy hitbér iránt világi bírósághoz forduljon.²³

Buttler gróf az ítélet ellen fellebbezést nyújtott be az apostoli szentszékhez, s addig is egyezkedésbe bocsátkozott feleségével, ismét felajánlva neki a visszaköltözés lehetőségét is. A grófnő azonban – a korábbi rossz tapasztalatokra, valamint a számára kedvező még nem jogerős ítéletre tekintettel – nem volt hajlandó az egyezsége. A hercegprímás felfüggesztette a peranyag Rómába küldését mindaddig, amíg az egri érsek közvetíteni próbált a felek között, és maga is igyekezett levélben rábeszélni a feleséget a férjéhez való visszatérésre. Az asszony azonban kifejtette az érseknek, hogy alapos oka van annak feltételezésére, hogy férje nem jószántából, hanem csupán a tartásdíj-fizetési kötelezettsége alóli kibújás érdekében lenne hajlandó őt visszafogadni, ezért csak akkor hajlandó visszatérni hozzá, ha meggyőződött arról, hogy férjének szándéka őszinte, és nála semmilyen bántalmazástól vagy megszegyenítéstől nem kell majd tartania. Utalt továbbá arra is, hogy férje jelenleg is viszonyt folytat egy szomszédbeli férjes asszonnyal. Az egri érsek 1821. február 1-én olyan tartalmú jelentést küldött a prímásnak, mely szerint mind a házassági életközösség visszaállítására, mind az anyagi megegyezésre a feleség hibájából nem került sor.

²² „Anno 1819. die 5-a Octobris Deliberatum est: Actrice Comitissa vitae, quam admittente quidem sacri fori Csanadiensis arbitria sententia sub A. Nº 5° processui inducta jam ipsos sex et decem annos, nullius caeteroquin criminis convicta, legitimi mariti sui Comititis R. Cⁱ thoro, mensa et domo extorrem et lugubrem ducere cogitur, pertaesa, sed et fidei conjugalís jurisjurandi sacramento firmitae memore por obligatione Christiana cum marito suo Comite R. C^o ad pristinam animorum concordia redire anhelante et parata hocque scopo restaurationem convictus matrimonialis in actore sua legitime petente; [...] siquidem proventus bonorum Comititis R. Cⁱ sat notorie constarent, ideoque conscriptionem legalem alias pro basi defigendae provisionis servitutam superfluum redderent, hanc ob fluxum valorem pecuniae chartaceae in annuis 3000 florenis monetae conventionalis auri et argenti per Comitem R. C^{um} A. Comitissae a 1. Junii 1819 inchoando semestraliter anticipato adcurate solvendam judicialiter defigi ac determinari.” Az egri érseki szentszék 1819. okt. 5-én meghozott ítélete, Egri érseki levéltár, Dóry Ferenc 134-135. o.

²³ „Anno 1820, die 20 Sept. Deliberatum est:[...] eidem Comitissae A. titulo futuri vitalitii habitatione quoque eo imputata quartam partem per exequentem vel mediante conscriptione eruendam, vel vero in quarta bonorum maritalium Comitissae A. Resignanda parte excindendam, una cum processalibus expensis judicialiter ad 1500 fl. valuales, honorarium etiam advocati complectentes reductis adjudicari [...]” Az esztergomi prímási szentszék ítélete, Egri érseki levéltár, Dóry Ferenc 135. o.

Erre való tekintettel a primás a periratot megküldte a szentszékeknek, amely a harmadfokú eljárásra a kassai püspököt jelölte ki.²⁴

Az 1821. november 20-án hozott *szentszéki ítélet* bizonyítottan látta, hogy a gróf nem hajlandó őszintén helyreállítani a házassági életközösséget a feleségével, holott az nem szolgáltatott okot erre. Ezért az ágytól és asztaltól való elválasztást helybenhagyta, és évi 5.000 rajnai forint tartásdíjat, valamint 2.000 forint perköltséget állapított meg a feleség javára.²⁵

Ezzel végleg lezárult a házaspár közti ágytól-asztaltól való elválasztásra, illetve asszonytartásra irányuló perek és egyezkedési kísérletek sorozata, melyek mindegyikét a feleség kezdeményezte.

3. Buttler János gróf perindítása a házasság érvénytelenné nyilvánítása iránt

A házasságkötés óta már 29 év telt el. Buttler egyre jobban nyugtalanította a gondolat, hogy nincs törvényes utóda, halálával családja férfi ágának magva szakad.

A tartásdíjjal kapcsolatos egyezkedések során a házasságkötés után 17 évvel, 1809. április 16-án egy anyósának írt levelében hozakodik elő először azzal a gondolattal, hogy újránősülése érdekében házasságukat érvénytelenítse, ekkor még arra való hivatkozással, hogy felesége nem képes egészséges gyermek világra hozatalára.²⁶

Aztán a tartásdíj összegével kapcsolatos huzavona során 1813/14-körül merült fel benne ismételt a gondolat, hogy oly módon szabaduljon meg követelőző feleségétől, hogy a házasságot érvénytelenné nyilváníttatja. Ennek érdekében felkérte unokaöccsét, báró Barkóczy László egri érseki ceremoniáriust,²⁷ hogy járja körül ennek jogi lehetőségét. Barkóczy átkutatta az érseki levéltár anyagát, több házasságjoggal foglalkozó jogtudós véleményét is kikérte, de nem talált bizonyítható jogcímet az érvénytelenítési per megindítására. Szóban előterjesztette a kérdést báró Fischer István egri érseknél is, utalva arra, hogy Buttler esetleg presszionálták a házasság megkötésére. Mivel azonban éppen az érsek volt az, aki még kanonikként Eszterházy püspök utasítására az esküvő előtti napokban Erdőtelekre ment, hogy lebeszélje a gróft az elhamarkodott házasságról, s nagyon

²⁴ Dóry Ferenc 60-69. o.

²⁵ „Anno 1821. die 20^a Novembris Deliberatum est: Tametsi tractatus anno 1812. initus spectata sua tendentia censuram Cap. 3° de Divortis incurrat, et hoc respectu invigerosus Comitissae A. in postulanda sui ad mensam et thorum mariti Comitissae R. receptione vel uberiori iurium uxoreorum iudiciali prosecutione, quam ei sentetia arbitrativa salvam admiserat, [...]” A kassai püspöki szentszék, mint pápai delegált bíróság ítélete, Egri érseki levéltár, Dóry Ferenc 136. o.

²⁶ Dóry Ferenc 50. o.

²⁷ Barkóczy László (1791-1847) későbbi székesfehérvári püspök 1810-1815 között, a papi szeminárium elvégzése után az 1815-ös felszentelését megelőzően mint tollvivő, majd érseki szertartó nyert alkalmazást. Szinyei József <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/b/b01076.htm> (2017.03. 17.)

is emlékezett Buttler makacs elhatározására, az érseknél nem talált megértésre e kezdeményezés.²⁸

Így a sokévnnyi pereskedés alatt eljárta 5 bírói fórum egyikénél sem hivatkozott Buttler gróf arra, hogy a házasságkötés során érvénytelenítési ok merült volna fel. Sőt, a felesége által a tartásdíj megemlése iránt 1818-ban megindított perben a gróf ügyvédje maga állította, hogy az 1803-ban meghozott ítélethez képest jelen perben sem lehet a házasság érvényességét megkérdőjelezni.²⁹

1827. április 27. napján azonban – majd' 35 évvel a házasságkötés után – gróf Buttler János mégiscsak benyújtotta a házasság érvénytelenségének megállapítása iránti keresetlevelet az egri érseki székhez.

A keresetlevélben írt tényállás szerint a 18 éves tapasztalatlan, hiszékeny és szerelmes gróft Döry Katalin női mesterkedéssel behálózta, és elérte, hogy őt az ifjú gróf eljegyezze. Később azonban, amikor a vőlegény tudomására jutott, hogy a lány feslett életű, – akit kora ifjúságában az apja is megrontott, – visszariadt a házasságtól, és gróf Eszterházy Károly egri püspök segítségét kérte a házasságkötés megakadályozására. Amikor 1792. augusztus 6-án a hegyaljai birtokára utazva este a gróf betért a körömi fogadóba, megjelent Döry Katalin az anyjával, és átcsalták magukhoz a szomszédos Girincse. Ott az erőszakos és hirtelen haragú Döry Gábor őt két hétig fogva tartotta, és életveszélyes fenyegetésekkel akarata ellenére kényszerítette arra, hogy a lányt feleségül vegye. Ezt követően a házasságba ugyan Buttler belenyugodott, és megpróbált együtt élni a feleségével, de ez a köztük lévő kölcsönös ellenszenv miatt korán megghiúsult. A kereset tehát arra hivatkozott, hogy a vőlegény nem szabad akaratából kötött házasságot, így a házasság érvényesen nem jött létre.

Buttler és ügyvédje még a kereset benyújtása előtt előkészítette a terepet a bizonyításhoz. Felkeresték az egri érseki levéltárat és a girincsi plébániát, és beszerezték a bizonyítékként szóba jöhető iratokat vagy azok másolatát. Alaposan feltehető, hogy ekkor tűnt el Buttler házassági szándékát alátámasztó több olyan irat, melyeknek korábbi meglétét szavahihető tanúk mellett okirati bizonyítékok is egyértelműen alátámasztják. A gróf továbbá rávette *Kováts Ferenc* hajdani erdőteleki plébánost arra, hogy állítson ki neki egy olyan tartalmú nyilatkozatot, amely szerint a girincse történő utazását megelőző napon ő panaszkodott a plébánosnak arra, hogy Döry Gábor mindenáron el akarja vele vetetni a lányát, neki azonban nem áll szándékában a házasságkötés. Írásba adta azt is a volt plébános, hogy mivel tőle Buttler sem a házasságkötéshez előírt elbocsátó levél kiállítását, sem a házassági szándék templomi kihirdetését nem kérte, ezért ilyenre nem is került sor.³⁰

²⁸ Döry Ferenc 73-75. o.

²⁹ „In moderno vero casu prout nec anno 1803, ita nec de praesenti potest validitas matrimonii in questionem vocari” Sávoly Sámuel ungvári ügyvéd egyik replikája az egri szentszék előtt folyó 1818. évi perben, aki Buttler felkérésére járt el. Döry Ferenc 74. o.

³⁰ A trienti zsinat rendelkezése értelmében a házasság clandestinitas (alattomoság) miatt érvénytelen, ld. Concilium Tridentinum, Sessio XXIV (11 nov.1563), Canones super reformatione circa matrimonium Caput I. Conciliorum oecumenicorum decreta In. J. Alberigo – J.A. Dosetti – P-P. Joannou – C. Leonard – P. Prodi (ed.) with H. Jedin 258. o.

A gróf ügyvédje felkereste az esküvő idején a Dőry család szolgálatában álló cselédeket, girincsi lakosokat, és sikerült megvesztegetnie néhányukat, hogy a perben majd Buttlernek kedvező tanúvallomást tegyenek. Érezvén azonban még így is, hogy bizonyítékai az esetleges ellenbizonyítékok fényében meglehetősen ingatag lábakon állnak, Buttler a kereset beadása előtt felkereste feleségét, és elmondta neki, hogy a per megindításában őt nem a felesége iránti ellenszenv, hanem csupán az vezérli, hogy egy új házasságból majd törvényes utódokat hagyhasson hátra. Kérte feleségét, ne próbálja meggátolni a per sikeres kimenetelét. Ennek fejében – a tartásdíj-perekben tanúsított meglehetősen fukarságához képest meglepő nagyvonalúsággal – 100.000 forintot és évi 3.000 forint életjáradékot ajánlott fel. A grófné azonban – becsületének védelmére és lelkiismeretére való hivatkozással – visszautasította az ajánlatot.³¹

A perfelvétel 1827. május 17-én történt. Az egyházi bírósági eljárásban a felek írásban fejtették ki az álláspontjukat oly módon, hogy a soron következő fél magába a bírósági jegyzőkönyvbe írta bele nyilatkozatait, az okirati bizonyítékok és az – egyébként is megkeresett bíróság, kiküldött bírósági személy vagy vármegyei szolgabíró előtt foganatosított – tanúmeghallgatások jegyzőkönyvei pedig mellékletként szerepeltek.³² Az egyházjog a fennálló házasság érvényességét vélelmezi, ezért a bizonyítás terhe azon volt, aki az érvénytelenségi okra hivatkozott. Buttlernek tehát bizonyítékokat kellett hoznia a kényszerítésre vonatkozóan ahhoz, hogy pernyertes legyen. Kezére játszott az a körülmény, hogy az állításait cáfolni tudó koronatanúk többsége (gróf Dőry Gábor, gróf Eszterházy egri püspök, báró Fischer István egri érsek, Olajosy János girincsi plébános, Fáy Bertalan) addigra már meghalt, a többiek emlékezőképességét pedig erősen befolyásolhatták az időközben eltelt évtizedek.

Buttler ügyvédje annak bizonyítására, hogy az ifjú gróf a házasságkötés megakadályozására gróf Eszterházy püspököt kérte meg, hivatkozott a püspök azon leveleire, amelyeket a főpap a házassági szándék kihirdetésének tiltása tárgyában írt neki és Dőrynek, valamint amit a püspök nevében az olaszliszkai esperes írt a girincsi plébánosnak. Mivel azonban a püspök leveleinek tartalmából az is kiderült, hogy Buttler a kihirdetés iránti engedélyt a püspökhöz írt leveleiben maga sürgette, de e levelek már nem voltak feltalálhatók az érseki levéltárban, Buttler azt állította, hogy neki az egész levelezésről nem is volt tudomása, mivel az ő leveleit tudtán kívül Dőry gróf írta, a püspök leveleit pedig még a neki történő kézbesítés előtt Dőry útközben elfogatta. Így nem értesült időben arról, hogy a püspök már hathatós intézkedéseket tett az ő megmentésére. Mivel ennek cáfolataként a grófné a perben bemutatta a férjének határozott házasságkötési szándékát tanúsító, Fáy Bertalan részére írt levelét, erről a levélről azt állította Buttler, hogy Dőry báró pisztollyal fenyegetve kényszerítette őt annak megírására.

A felperes által előadott tényállás egyik sarokpontja volt Dőry Gábor féktelen, erőszakos természete, amelytől alappal tartva Buttler akarata ellenére ment bele a házasságkötésbe. Ennek bizonyítására a felperes 8 egykori jobbágyot és további 6 személyt hozott fel tanúként, akik azt nyilatkozták, hogy az öreg Dőry gróf heves

³¹ Dőry Ferenc 72-78. o.

³² E per jegyzőkönyve a mellékletek nélkül 575 oldalt tett ki. Dőry Ferenc 83. o.

természetű, káromkodó, kötekedő, erőszakos ember volt. E tanúk egy része azt is nyilatkozta, hogy közvetlen vagy hallomásból szerzett tudomása szerint a lány az apjával, valamint Szirmai Józseffel is tiltott viszonyt folytatott, és 17 évesen magzatelhajtást követett el. Az eljegyzés után eszmélkedő vőlegény tehát joggal riadhatott vissza a házasságkötéstől.

Az esküvő előtti fogva tartás bizonyítására Buttler tanúként hozta fel hajdani lovászát, *Szakál Józsefet*, aki azt állította, hogy megérkezésük után Dőry Gábor öröket állított annak megakadályozására, hogy elhagyják a kastélyt, s azt is hallotta, hogy a plébános is csak Dőry parancsára volt hajlandó összeadni a fiatalokat. Mindezt megerősítette tanúvallomásával az akkori girincsi kántor özvegye, *özv. Edelényi Istvánné* is, aki még azt is elmondta, hogy az ő férje volt az, akivel Dőry gróf megíratta az ominózus leveleket az egri püspöknek, a püspök válaszelevelét pedig a Dőry gróf által kiküldött örök útközben elfogták, és a grófnak adták át. Ezt megerősítette *Huszár Sámuel* miskolci orgonakészítő is, aki azt nyilatkozta, hogy ezt neki is elmondta hajdanán Edelényi István. *Vékony János* – aki saját elmondása szerint akkoriban Dőryék kulcsárja volt, – valamint *Csetneky János* és *Tolnay János* girincsi lakosok tanúvallomásukban azt állították, hogy ők voltak azok a személyek, akik Dőry Gábor utasítására Buttler őrizték, és többször is megakadályozták abban, hogy elhagyja a kastélyt, s ők voltak azok, akik titokban elfogták a püspök Buttlernek írt levelét, amelyet Dőry grófnak adtak át. *Simonyi János* – Buttler egykori tisztartója – pedig tanúsította, hogy az ifjú gróf Eszterházy püspök segítségét kérte a házasságkötés megakadályozására.³³

Ezen állításokkal szemben Dőry Katalin nem tagadta, hogy apja hirtelen haragú, indulatos ember volt, de 16 tanú vallomásával bizonyította, hogy ennek ellenére nem kegyetlen, hanem inkább jóindulatú ember volt. Így *Láczay János* – Dőryék szakácsa, – *Béres Mária* és *Sikur Salamonné* szobalányok és *Kardinál Lakatos György* – Dőryék kocsisa – egybehangzóan állították, hogy Buttler gróf Dőryéknél mint vőlegény szabadon járt-kelt, menyasszonyát csókolgatva karonfogva sétálgatott vele a kertben. *Petercsik Zsuzsanna* – báró Eötvösök fogadott leánya – pedig azt nyilatkozta, hogy az ifjú pár az esküvő után vígan érkezett meg hozzájuk Sályra, onnan így mentek tovább Erdőtelekre is. *Mauer János* ónodi seborvos – az egyik esküvői tanú és egyben násznagy – a feleségével együtt nyilatkozott arról, hogy sem a vőlegényen, sem az eskető papon nyomát sem látta annak, hogy kényszer hatására cselekednének.

A grófné tanúi közül többen tettek említést arról, hogy információik szerint a per megindítása előtt Buttler és ügyvédje többször is járt Girincsen tanúkutatás céljából, és a számára vallomástételre hajlandó személyeket lefizette. Láczay János elmondta, hogy Buttler egyik legfőbb tanújának, Vékony Jánosnak a lányától hallotta, hogy amikor a gróf Girincsen járt, az ő apját, valamint Csetneky Jánost és Tolnay Jánost – akiknek állítólag az ifjú gróf fogva tartása, és a püspöki levél megszerzése volt a feladata – a gróf magával vitte, és fejenként 50 forintot fizetett nekik a vallomástételért, és még más tanúkat is keresett volna, de nem talált. *Fekete Mihályné* azt nyilatkozta, hogy a vallomástételt követően neki Csetneky

³³ Dőry Ferenc 83-88. o.

János meg is mutatta azt az 52 forintot, amit Buttler ügyvédjétől kapott. *Bodolay Mihály* – Dőryék egykori hajdúja – elmondta, hogy Buttler ügyvédje őt is hívta volna, napi 1 forintot ígérve neki. Ő nem ment el, de Vékony János, Csetneky János és Tolnay János igen, és tudomással bír arról – amit a bíróságnak *Fekete János* is megerősített, – hogy a gróf egy sárga paripát ajándékozott Vékony Jánosnak. *Tolnay Istvánné* pedig elmondta a bíróságon, hogy az ügyvéd az ő apját is hívta volna tanúskodni 50 forintért, de az apja visszaüzent neki, hogy még 300 forintért sem adná el a lelki üdvösségét.

A hajdani girincsi kántor özvegye, özv. Edelényi Istvánné vallomása vonatkozásában lakóhelyének plébánosa, *Nagy György* nyilatkozott úgy, hogy egy alkalommal megjelent nála egy polgári ruhás fiatalember. Ő Melczel György erdőteleki káplánnak mondta magát, és Edelényi István, a hajdani girincsi kántor után tudakozódott, mivel egy előre elkészített írásbeli vallomást hozott neki aláírásra, melyért 60 forintot fizetett volna. Edelényi István azonban ekkor már nem volt életben. Egy hónappal később azonban Buttler János gróf Alsó-Kázmárcra a szolgabíróhoz vitte az özvegyet, és írásbeli vallomást vettetett fel tőle, amelyért 50 forintot fizetett neki. 1827. december 10-én Nagy György levelet küldött a bíróságnak, mely szerint özv. Edelényiné beismerte neki, hogy korábban hamis tanúvallomást tett, ezért kéri annak semmibe vételét. Erre való tekintettel a bíróság 1828. augusztus 21-re személyes megjelenésre idézte be özv. Edelényinét. Amint ez Buttler gróf tudomására jutott, újból magához hivatta, és rábeszélte az asszonyt a korábbi vallomásának fenntartására. Így özv. Edelényiné elment a plébánosához, és kijelentette neki, hogy a vallomás visszavonására őt Kertész János girincsi jobbágy beszélte rá, most azonban meggondolta magát, a bíróságra azonban nem hajlandó elmenni. Később mégiscsak megváltoztatta álláspontját, 1828. szeptember 1-én megjelent Egerben, és Nagy György plébánossal történt szembesítése során úgy nyilatkozott a bíróság előtt, hogy a hamis tanúzást korábban önként ismerte be a plébánosnak, és a bíróság erről való tájékoztatása is a saját kérésére történt.

Buttler ügyvédje tagadta a tanúk megvesztegetését, és azt állította, hogy ők csak a tanúzás miatti jövedelem-kiesésre kaptak rapidíjot a gróftól. Becsatolt továbbá egy 1828. május 30-án kelt nyilatkozatot, melyben a grófné mellett tanúskodó Mauer János és felesége korábbi vallomásukat megváltoztatva azt állították, hogy Buttler valójában nem akarta feleségül venni a grófkisasszonyt, el is akart menni, de Dőry gróf ezt megakadályozta, a templomban pedig – melynek ajtaját a szertartás idejére Dőry gróf bezáratta – Buttler rosszkedvű volt, és nem is lehetett érteni, hogy valójában a házassági eskü szavait a pap után elismételte-e vagy sem, s utána az ebéden is szomorú volt, bujkált az emberek elől. Buttler ügyvédje becsatolt továbbá egy olyan nyilatkozatot is, amelyben Buttler több tanúja azt állította Zemplén vármegye szolgabírája előtt, hogy a grófné megbízásából a litkei plébános arra akarta őket rávenni, hogy korábbi vallomásukat vonják vissza.

A grófné még a per megindulása előtt levélben megkereste *Kováts Ferenc* hajdani erdőteleki plébánost, akitől kérte annak tanúsítását, hogy férjét senki sem kényszerítette a házasságra, hiszen mind a házasságkötés előtt, mind az azutáni

időszakban míg meg nem romlott közöttük a viszony, Buttler szerelmes férfiként viselkedett vele szemben. Tekintettel azonban arra, hogy Kovács prépost addigra már írásban nyilatkozott Buttlernak az általa kért történetről, a grófnénak szabadkozni kezdett, és fenntartotta ugyan, hogy emlékezete szerint az esküvőt előzetesen nem hirdette ki, és a grófnak a szükséges elbocsátó levelet nem adta ki, de egyebekben nem emlékezőnek vallotta magát. Azt azonban határozottan állította, hogy az esküvő utáni időszakban ő a gróf „legnagyobb hajlandóságát, legforróbb szeretetét” tapasztalta a grófné iránt mindaddig, míg meg nem romlott a házasfelek viszonya. A prépost utalt arra, hogy ha mégis volt kihirdetés és elbocsátó levél, akkor annak meg kell lennie a girincsi plébánia irattárában.

A grófné becsatolta a peranyaghoz *Demkó Mihály* girincsi plébános jelentését arról, hogy a perfelvétel előtt Buttler és ügyvédje járt nála, és elvitték a plébánia levéltárából a püspök kihirdetési engedélyét, valamint Kovács Ferenc erdőteleki plébános akkori levelét az ottani kihirdetés megtörténtéről (melyeket ők – mivel a keresetlevélben írtak cáfolására alkalmas bizonyítékok voltak – nem csatoltak be a peranyaghoz). Buttlerék az iratok elvitelét tagadták a bíróság előtt. A grófnénak azonban a családi iratok között sikerült megtalálnia és bemutatnia 5 olyan levelet, amely Buttler határozott házassági szándékát igazolta: megvolt az egri püspöknek Buttlerhez írt levele, melyben megfontoltságra inti az ifjú gróft a házasság ügyében; Buttlernak gróf Döry Gáborhoz írt levele, melyben kéri leendő apósát, járjon közben a püspöknél a hirdetési engedély érdekében; Buttler újabb levele a püspökhöz, melyben felháborodását fejezi ki a püspök halogató eljárása miatt; az ifjú gróf által Fáy Bertalannak írt levél, melyben a házasságkötéshez történő hozzájárulásra próbálta rávenni vagyongondnokát; valamint Kovács Ferenc erdőteleki plébános levele, amelyben örömmel értesíti a gróft a kihirdetés megtörténtéről, ezzel cáfolva a prépostnak a perben tett nyilatkozatát. Buttler ügyvédje ezekre az iratokra csak azt tudta nyilatkozni, hogy a Buttlertől származónak tartott levelek hamisítványok, a püspök levele pedig sosem jutott el Buttler kezébe. Emellett azonban ismételten megkísérelt peren kívül megegyezni a grófnéval, magas összeget felajánlva arra az esetre, ha a grófné lemondana a perben a további védekezésről, ő azonban nem fogadta el az ajánlatot.

A becsatolt bizonyítékok ellentmondásosságára tekintettel a bíróság elrendelte a releváns okiratok hitelesítését és a tanúk eskü alatt való újbóli kihallgatását. Ennek során Kovács Ferenc egykori erdőteleki plébános saját kezű írásának ismerte el az alperes által becsatolt leveleket, melyekben az esküvő előtti napokban a kihirdetés ügyében írt Buttlernak. Korábbi vallomását úgy módosította, hogy ugyan már nem tud visszaemlékezni a történetekre, de ha az akkori leveleiben ezt írta Buttlernak, akkor valóban szabályosan kihirdette az esküvőt a plébániáján, s ha vallomástétele előtt látta volna ezt az iratot, akkor nem tett volna tévedésből ezzel ellentétes nyilatkozatot. Fenntartotta azonban – mivel ennek ellentmondó közvetlen kijelentés nem volt a levelekben, – hogy jóval az esküvő előtt Buttler panaszkodott neki, hogy nem akarja elvenni a grófkisasszonyt, a házassági szerződésre is csak asszonyi fortélyal vették rá. A Buttler tanúi közül 10 személyt a kiküldött bíró Kassán hallgatott meg, akik fenntartották ugyan a férj mellett tett vallomásukat

Dóry Gáborról és leányáról, de egyúttal azt is elismerték, hogy fejenként 25 és 125 forint közötti összeget kaptak Buttler-től vallomástételükért.

A kiküldött bíró előtt Kertész János és Fekete Mihályné, valamint az időközben elhunyt Vékony János leánya, Kádár Mihályné egybehangzóan állították, hogy a Buttler mellett tanúskodó, őt állítólag az esküvő előtt fogva tartó Vékony János a halálos ágyán áthívatta magához e két tanút, és előttük, valamint leánya előtt vallotta be, hogy hamisan tanúskodott a perben, amit most már bán. Ugyancsak önként megjelent a kiküldött bíró előtt – a korábbi nyilatkozata szerint az állítólagos fogva tartásban szintén közreműködő – Tolnay János is, aki azt mondta, hogy ha Vékony János már megbánta és elismerte a hamis tanúzást, akkor ő is beismeri és bánja, hogy hamis vallomást tett olyan dolgokról, amiről neki semmi tudomása sincsen. A hamis tanúzásra – az állítólagos fogva tartásban vallomása szerint szintén közreműködő – Csetneky János és Buttler ügyvédje vette rá, aki 20-20 forintot adott át nekik. Később négy hetet töltöttek Buttler gróf hanyi pusztáján, ahol minden nap felolvasták nekik, hogy mit kell majd vallaniuk a bíróság előtt. Buttler maga ígért nekik holtig tartó eltartást, házat és sok pénzt, ha mellette vallanak.³⁴

A több mint négy évig tartó bizonyítási eljárás és a felek végnyilatkozata után az érseki bíróság 1831. június 30-án hozott ítéletet. A bíróság leszögezte, hogy a per érdemi kérdése az volt, hogy a felperes gróf tudja-e bizonyítani, hogy a házasságot kényszer hatása alatt kötötte meg. A bíróság álláspontja szerint a felperes tanúbizonyítása nem vezetett eredményre, mivel tanúinak szavahihetősége megkérdőjelezhetővé vált³⁵ az alábbiak miatt:

- *Mauer János* esküvői tanú előbb az alperes, majd a felperes előadását alátámasztó vallomást tett, az ellentmondásokat a bírósági meghallgatása során se tudta feloldani, ezért vallomása nem tekinthető hitelt érdemlőnek.
- *Vékony János* vonatkozásában több tanú is arról számolt be, hogy vallomástételéért a felperes megfizette, továbbá több személy is tanúsította, hogy halálos ágyán beismerte, hogy hamis vallomást tett.
- *őzv. Edelenyi Istvánné* szavahihetősége is kétséges, mivel vallomástétele előtt és után hosszabb ideig a felperesnél tartózkodott, ezzel a megvesztegetés gyanúját vonta magára, továbbá Nagy György plébános és Manzel halmaji kántor vallomása szerint ölöttük egyszer már el is ismerte a hamis tanúzást, amit utóbb a bíróság előtt is megtett.
- Ugyancsak megállapítható volt több személy vallomása alapján, hogy *Csetneky János* és *Tolnay János* is ajándékot fogadott el a felperestől vallomástételéért.

³⁴ Dóry Ferenc 88-105. o.

³⁵ „Anno 1831. die 30. Junii in nomine Santissimae et Individuae Trinitatis Deliberatum est: Causa praesente per Actorem Comitem Joannem Buttler ad dissolutionem vinculi matrimonialis cum R. C^a [tkp. Rea Conventa] Comitissa Catherina Döry contracti e defectu liberi et lege requisiti consensus suscitata, is proin, quae de hujus matrimonii clandestinitate Pars A. extra sphaeram praesentis instituti allegative adfert, velut vigore etiam latae pag. processus 65^a sententiae interlocutoriae reiectis, sed et secus haud probatis attendi nequeuntibus [...]” Az egri érseki szentsék ítélete gróf Buttler János k9ötéléki perében, Egri érseki levéltár, Köteléki per jegyzőkönyve 553. I. Dóry Ferenc 138. o.

- Szakál József főleg csak hallomás alapján szerzett információkról számolt be.
- Simonyi János vallomását – hogy az ifjú gróf Eszterházy püspök segítségét kérte a házasságkötés megakadályozására – életszerűtlennek találta a bíróság, arra következtetve, hogy ebben az esetben a püspök nyilvánvalóan segítségére is lett volna, és az általa írt levelekben lett volna erre történő utalás.

Ezeknek a vallomásoknak és az alperes által felhozott bizonyítékoknak az összevetéséből a bíróság álláspontja szerint megállapítható volt, hogy a házasságkötésre a felperes szabad akaratából került sor. Erre utal az a körülmény, hogy Buttler köztisztviselőként álló tanúk előtt jegyezte el Pesten Dőry Katalint, és az eljegyzést atyja akarata ellenére is fenntartotta, annak ideje alatt szerelmes hangvételű levelezést folytatott menyasszonyával. Buttler más leveleinek összehasonlításával a bíróság igazoltnak látta azt is, hogy a püspökkel is maga az ifjú gróf folytatott levelezést az esküvő sürgetése érdekében.³⁶

Eszterházy püspök leveleiből az derült ki, hogy a püspök a házasságkötést kizárólag a vagyongondnoki beleegyezés hiánya miatt akadályozta, s nyilvánvalóan nem adta volna meg végül a jóváhagyását, ha Dőryék tisztességtelen mesterkedéseire való hivatkozással Buttler maga kérte volna őt a házasságkötés megakadályozására. Erre utal továbbá az a körülmény is, hogy amikor a házaspár között az ágytól-asztaltól való különválás tárgyában még Eszterházy püspöksége idején folyt a püspöki bírósági eljárás, a per során fel sem merült a házasság érvénytelenségének kérdése, mint ahogyan a következő három azonos tárgyú perben sem.

A bíróság a felperes előadásával ellentétben bizonyítottan találta azt is, hogy az ifjú gróf ha akart volna, az esküvő előtt szabadon elhagyhatta volna Dőryék kastélyát, és az esküvő napján tanúsított esetleges szomorúsága a gróf alaptermészetéből eredt, nem a kényszeresküvő miatt, hiszen másnap Eötvösnéknél Sályban már jókedvű volt. Buttler az esküvő utáni években egyszer sem említette senkinek, hogy kényszerítették volna a házasságkötésre, a Heves vármegyéhez írt beadványában maga fogalmazott úgy, hogy „Isten kegyelméből” házasságot kötött, és az első években boldog megelégedettségben éltek együtt. Amikor pedig az asszony elköltözött férjétől, házassági esküjére és az együtt töltött boldog évekre hivatkozva hívta őt vissza levélben a férje.³⁷ A jelen perben tanúskodó alperesi tanúk is alátámasztották az érvényes házasságkötést, vallomásaikban csak

³⁶ „ac proin actionali expositione non probata, matrimonium Comitissae A. cum Comitissa RC^{ta}, velut sponte ac libere initum pro valido ac legitimo declarari, taleque ab initio fuisse pronunciari, mutuis partium cavillationibus aliisque laesivis expressionibus iudicialiter improbat, expensis vero hoc in causae genere locum non habentibus.” Az egri érseki szentszék ítélete gróf Buttler János köteléki perében, Egri érseki levéltár, Köteléki per jegyzőkönyve 535. l. Dőry Ferenc 147. o.

³⁷ „Sed et his, quae matrimonium consecuta sunt, clare elucescente eo, quod Comes A. libertati suae redditus contra illam sibi vim nedum reclamaverit, ut potius medio recursus ad universitatem comitatus Hevessiensis porrecti ad sermone ecquidem Latino, sibi tamen nec tunc, nec de presenti penitus ignoto, per concipientem ipsius scitu, iussu ac nomine adornati argumento initi Civina favente clementia cum RC^{ta} connubii sum III ad EEE a curatela relevari petierit,” Az egri érseki szentszék ítélete gróf Buttler János köteléki perében, Egri érseki levéltár, Köteléki per jegyzőkönyve 534. l. Dőry Ferenc i.m. 145. o.

a lényegtelen körülményekre vonatkozóan tapasztalható bizonyos ellentét, amelyet azonban magyaráz az azóta eltelt több évtizednyi idő. Mindezekre tekintettel a bíróság a házasságot érvényesnek nyilvánította.

Buttler gróf természetesen fellebbezett az ítélet ellen, de fellebbezést nyújtott be a nehéz anyagi helyzetben lévő grófné is arra való tekintettel, hogy a bíróság nem ítelt meg javára perköltséget. Valószínűsíthető, hogy a felperesi fellebbezés kedvezőbb elbírálása érdekében került sor arra, hogy Buttler 1833-ban – a falu földesuraként – szétbontatta a várvédő hős Dobó István dobóruszkai síremlékét, és a fedlapot Egerbe szállíttatva az egri vár kultuszán munkálkodó Pyrker érseknek adományozta, remélve, hogy ezzel elnyerheti fellebbezéséhez a főpap jóindulatú támogatását.³⁸ Ha így is gondolta, csalatkoznia kellett: az esztergomi prímási szék 1833. június 19-én hozott ítéletével a fellebbezéseket alaptalannak találta, és az elsőfokú ítéletet helybenhagyta.

Buttler Rómához kívánt fellebbezni. Tekintettel azonban arra, hogy XIV. Benedek pápa (1740-1758) a „*Dei miseratione*” kezdetű constitutiójában³⁹ úgy rendelkezett, hogy a házasság érvényességét kimondó két egybehangzó ítélet ellen nincs helye további jogorvoslatnak, a prímási bíróság a fellebbezést visszautasította. Ezzel a per végleg lezárult.

4. A peres felek utóélete

Buttler haragjában áttért a református vallásra, amely azonban házasságának érvényességét már nem érinthette. Mivel fiági leszármazója nem volt, és rokonságával sem tartott jó kapcsolatot, még életében jelentős adományokat tett a köz javára. Így például – oldalági rokonai tiltakozása ellenére – 1835-ben alapítványt hozott létre a Ludovika hadiakadémia javára, mely iránti háláját a nemzet az 1836. évi 40. törvénycikkben örököltte meg. Fiú utód miatti bánkodásában Buttler családfájának kutatásába kezdett, és rátalált a neki csupán névrokon, ír eredetű, de bajorországi Buttler von Clonebough grófi család Sándor nevű 25 éves sarjára, akit meghívott magához Magyarországra. Mivel az ifjú elnyerte tetszését, összeházasította nővérének unokájával, báró Barkóczy Évával, és végrendeleti örökössévé tette meg. A jogutódlás olyan jól sikerült, hogy utódaik mint Buttler János gróf vér szerinti leszármazottai tévedésből belekerültek az 1886. évi 8. törvénycikkbe⁴⁰, amely az örökös főrendiházi tagsággal bíró családok névjegyzékét állapította meg, és csak 1902-ben került sor a névjegyzékből való törlésükre. Buttler János gróf a feleségével haláláig nem békült ki, bár a tartásdíjakat már rendesen fizette, hitbérét még életében kiadta, halála után pedig

³⁸ Löffler Erzsébet: *Pyrker László egri érsek és az egri vár kultusza*
https://www.eke.hu/sites/default/files/csatolmanyok/kozgyulesek/2007/2007_loffler.pdf (2017. 03. 14.)

³⁹ Benedictus, XIV., Cost. ap. «*Dei Miseratione*», 3 novembris 1741, Sanctissimi Domini nostri Benedicti Papae XIV bullarium, Venezia 1768, 36-39. és Opus Omnia, XIV, 1845, 106-111.

⁴⁰ Corpus Iuris Hungarici (Magyar Törvénytár) Millenniumi kiadás Budapest, az 1886. évi VIII. törvénycikk a főrendiház szervezetének módosításáról szóló 1885. évi VII. törvénycikk 23. szakaszának végrehajtásáról

rokonsága elismerte Dőry Katalin özvegyi jogait. A feleség 7 évvel élte túl férjét: Buttler János gróf 1845. május 3-án, míg Dőry Katalin grófnő 1852. november 8-án hunyt el.⁴¹

---

⁴¹ Dőry Ferenc 124-26. o.